

İLKÖĞRETİMDE DEĞERLER EĞİTİMİ VE BU DEĞERLERİN ALEVİ-BEKTAŞİ DEĞERLERİ İLE İLİŞKİLİLİĞİ

VALUES TEACHING IN PRIMARY EDUCATION AND THE RELATION OF THESE VALUES WITH ALEVI-BEKTASHI VALUES

Mehmet TAŞDEMİR¹

ÖZET

Değerler, insan hayatını etkileyen ve önem verilen düşüncelerdir. Değerler sosyal bilimlerin önemli araştırma konularından olmakla birlikte aynı zamanda temel sorunlarından birini oluşturmaktadır.

Genel olarak değerler ve değerler eğitimi, özel olarak ise din ve ahlâk konulu eğitim-öğretim konuları sistemimiz içerisinde çok tartışılan bir konu olmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde din ve değerler eğitiminin eğitim kurumları ve eğitim programları içerisindeki yer alması ve öğretimine ilişkin eleştiri ve tartışmalar gözlenmektedir.

İlköğretim çağı çocuklarına ulusal ve evrensel değerlerin kazandırılmasında, çok önemli bir yeri olan ilköğretim Din Kültürü Ahlâk Bilgisi öğretim programının değerler yönünden nasıl bir görünüm arz ettiğinin ortaya bu araştırmada bir problem olarak önemli görülmüştür. Bu amaçla, bu araştırma bulguları, Türkiye’de ilköğretim düzeyinde güncel olan Din Kültürü Ahlâk Bilgisi programının, değerler boyutunda daha gerçekçi algılanmasına ve bu programların geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Araştırmada, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi programındaki değerler ve değerler eğitimi analiz edilerek, Alevî öğretmen görüşlerine göre bu değerlerin Alevîlik ile ilişkisi tespit edilmiştir.

Araştırma betimsel bir araştırmadır ve bir evrenin genellenmesi olmayıp, bir örnek grup üzerinden elde edilen verilerle var olan durumu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu anlamda araştırmada, genel tarama modellerinden olan tekil tarama modelinden yararlanılmıştır. Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama modelleridir. Bu tür yaklaşımda ilgilenilen olay madde, birey, grup, konu vb. birim ve duruma ait değişkenler, ayrı ayrı betimlenmeye çalışılır. Betimsel çalışmalarda kullanılan teknikler, çalışmanın adını da değiştirmektedir. Bunlar anket survey, mülakat survey, gözlem survey gibi isimler almaktadır.

Araştırmada ilköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi programlarının içerik yönünden analiz edilerek, programın değerlerle ilgili var olan durumunun ortaya konulması ve ilköğretimde görevli ve Alevîlik-Bektaşîlik değerlerine sahip öğretmenlerin görüşlerinden hareketle programdaki değerlerin Alevî-Bektaşîlik değerleri ile ilişkisinin ortaya çıkarılması

¹ Yrd. Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

amaçlanmıştır. Bu amaçla, ilk olarak ilköğretim DKAB programındaki değerlerin Sosyal Bilgiler ve Halk Kültürü programındaki değerlerle eşleştirilmesi yapılmış ve ortak değerler olup olmadığı belirlenerek, DKAB programının değerler öğretimi yaklaşımı ortaya konulmuştur. İkinci aşamada ise DKAB programındaki bu değerlerin Alevî-Bektaşî kültürü ile ne düzeyde ilişkili olduğuna dair öğretmen görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmada, değerlerin Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile ilgili boyutu, Alevî Bektaşî kültürünün en önemli merkezlerinden biri olan Hacıbektaş ve Hasandede ilçe merkezindeki ilköğretim okullarında görevli ve Alevî değerlerine bağlı öğretmenlere uygulanan derecelendirme ölçeği (Rubik) türündeki anketle elde edilmiştir. Anketin geliştirilmesinde ilköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi programında belirlenmiş olan değerler temel alınmıştır. Bu değerlerin Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile ne düzeyde ilişkili olduğuna ilişkin dört seçeneğe bir Rubik geliştirilmiştir. Bu ölçekte ilişki boyutu “Çok (tam) ilişkili, Kısmen (orta) ilişkili, Çok az ilişkili, Hiç bir ilişki yok” biçimindeki görüşlerle tespit edilmiştir. Madde kökleri ile ilişki düzeyini tespit eden dereceli seçenekler eğitim bilimleri alanında beş uzman görüşüne sunulmuş ve seçeneklerin madde kökünü yoklayıp yoklamadığına ilişkin görüşleri alınmış ve son şekli verilmiştir. Ölçeğin madde kökleri anlam kaybına sebep olmaması için DKAB programında var olan ifadesi ile alınmıştır. Araştırma verileri, araştırmacının ilgili öğretmenlerle yüz yüze görüşmesi ve gerektiğinde ek açıklamaların yapıldığı bir güven ortamında ve her hangi bir kimlik bilgisine gerek duyulmayan bir yaklaşımda gerçekleştirilmiştir. Araştırma örneklem grubu, insanların değerler bağlamındaki özeline tespitinin zorluğu ve değerlere saygı bağlamında geniş olmayan bir örneklem grubu üzerinde yürütülmüştür. Bu yaklaşımla değerlendirilmeye alınan öğretmen sayısı 28’dir. Görüşlerine başvurulmuş kişilerin ilköğretimde öğretmen olmaları ve tamamına yakınının da sınıf öğretmeni olarak problem ve program ile iç içe olmaları verilerin güvenilirliğini sağlamaktadır. Araştırma;

1. Araştırmanın değerler karşılaştırması, örneklem grubunu oluşturan öğretmenler ve bu öğretmenlerin oluşturulan ölçüğe verdikleri görüşleri ile sınırlıdır.

2. Araştırma, programın diğer dersler kapsamında değerler eğitimi bakımından hangi özellikleri taşıdığı ve bu derslerin öğretimi sürecinde kullanılan ders kitapları vb. durumların katacağı örtük-saklı program unsurları araştırma dışında tutulmuştur. Araştırmada programların değerler bağlamında taşıdığı var olan durum, hedef, içerik ve öğretim süreci açısından tespit edilerek ortaya konulmuştur.

Programa göre, bu programı almış olan öğrenci, Hz. Peygamberî ve Ehlibeytini sever. Kültürümüzde dil, edebiyat, örf ve âdetlerimizle musiki ve mimarimizdeki dinî motifleri açıklar. Kültürel değerleri korumaya özen gösterir. Dini doğru anlamada kültürün rolünün farkında olur. Her türlü bağına zararlarının farkında olur. Din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün güvencesinin, laiklik olduğunu anlar. Laikliğin akla ve bilime önem vermesinin önemini anlar. Evrensel değerlerin anlamını kavrar. Dinin evrensel bir olgu olduğunu ve günümüzdeki dinlerin temel özelliklerini öğrenir. İlahî dinlerin inanç ve ibadet esaslarını tanıtarak ahlâk konusundaki ortak yanlarını ve evrensel ahlâk ilkelerini fark eder. Farklı inanç sahiplerine saygı duyar.

Programda, ilköğretim düzeyinde din ve ahlâk eğitimi oluşturulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin içeriğinin belirlenmesinde “dinin temel bilgi kaynakları dikkate alınarak İslam’ın kök değerleri çerçevesinde “mezhepler üstü (herhangi bir mezhebi esas almayan, mezhebî tartışmalara girmeyen) ve dinler açılımı” anlayış olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım benimsenmiştir.

Programa göre, din öğretiminde genel olarak izlenen yaklaşımlar şunlardan oluşmaktadır; İnsana saygı, hürriyete saygı, düşünceye saygı, ahlakî olana saygı, bir kültürel mirasa saygı.

Araştırmanın nitel verilerine göre, öğretmenlerce, DKAB programında açık-resmî öğretim hedefleri olarak tespit edilmiş olan değerlerin ancak ikisinin en yüksek oranda (%71,4) ve diğerlerinin ise daha alt oranlarda Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile “tam ilişkili” olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde, elli beş değer ifadesinin %20 ile %50 oranlarında “kısmen ilişkili”, kırk maddenin %10 ile %20 oranlarında “çok az ilişkili” görülmüştür. Yüksek oranlarda olmasa bile, dört değerle ilgili olarak ise %10 ile %20 oranlarında “hiçbir ilişkisinin olmadığı” görüşündedirler.

Araştırma bulgularına göre, değerler öğretimi, ilköğretim programında önemli görülmektedir. Fakat öğretmen görüşlerine göre, DKAB programındaki değerlerin Alevîlik-Bektaşîlik ile “yüksek düzeyde ilişkili” olduğu görülmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Değerler Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Alevîlik-Bektaşîlik

ABSTRACT

Values are the most important and mostly-considered thoughts affecting human life. They form not only the significant research matters of social sciences but also one of the main problems of it.

As a general matter values and values teaching; and as a specific matter religious-and-culture-related subjects in education are highly discussed within the educational system. There are some criticisms and discussions in the society against the existence of religious and values education in educational institutions and curriculum.

Religious Culture and Moral Knowledge curriculum, which is essential for primary school children to gain national and universal values, is considered as a significant problem. Thus, findings of the study may add to Religious Culture and Moral Knowledge curriculum to be perceived as more realistic, and to the development of the curriculum.

In this study, values and values education in Religious Culture and Moral Knowledge curriculum has been analyzed and the relation of these values with Alevîsm has been determined according to Alevî teacher's opinions.

This study is not a generalization of the population but a kind of descriptive research and it aims at discovering the current case with the data from a sample group. So, in the study, one of the general scanning models has been utilized, single scanning model. General scanning models are administered on the whole population or on a group, example or sample extracted from the population in order to make a generalization about the population which is formed of various elements. In such approaches; topics, individuals, groups, subjects, variables, etc of study are tried to be described separately. These are named as questionnaire surveys, interview surveys and observation surveys.

In the study, Primary Education Religious Culture and Moral Knowledge course curriculum has been analyzed in terms of contents; the current case of the curriculum related to values education has been detected; and the relation of the values in the curriculum with Alevî-Bektashi values has been researched through the opinions of the teachers in primary education who have Alevî-Bektashi values.

To do so, firstly, the values in Primary Education Religious Culture and Moral Knowledge curriculum have been matched with the values in Social Sciences and Folk Culture curriculum and it has been determined if they are the same values; then the values teaching approach for Religious Culture and Moral Knowledge curriculum has been assigned. Secondly, teacher opinions have been consulted to define the relational level of the Religious Culture and Moral Knowledge curriculum with Alevî-Bektashi Culture. In the study, the dimension of the values related with Alevî-Bektashi values has been acquired through a questionnaire, a kind of rating scale (rubric), administered to teachers at the central primary schools in Hacibektaş and Hasandede counties, two of the most important centers for Alevî-Bektashi culture. The development of the questionnaire depends on the values that are defined in Primary Education Religious Culture and Moral Knowledge curriculum. A rubric with four different options has been developed stating the relational level of these values with Alevî-Bektashi values. In this scale, relational level has been defined with such opinions as “*Highly related*”, “*Partly related*”, “*Hardly related*”, “*No relation*”. Gradational options to determine the relational level through item roots have been presented to five specialists’ consideration and their opinions have been asked if the options really check the item roots. Item roots of the scale have been taken as they are in Religious Culture and Moral Knowledge curriculum to prevent any meaning loss. The study data have been collected in an environment where the researcher interviews the teachers individually and makes explanations if necessary, and where there is no need for any identification. The study has been administered on a restricted sample group as the private values are not easy to determine. With this approach, total number of teachers to be evaluated is 28. The fact that all the teachers who have been interviewed work in primary schools and almost all of them are form teachers – who are close to the problem and to the curriculum – make the data more reliable.

1. The values comparison of the study is limited to the teachers forming the sample group and how they answer the existing scale.
2. The features of the curriculum on values teaching within other courses, and the hidden curriculum elements added by coursebook, etc. situations used in teaching these courses have been excluded throughout the study. The current case of the curriculums within the values has been presented by determining objectives, contents and teaching processes.

According to the curriculum, a student who has been taught in that way, loves the Prophet Muhammad and his family. He explains the religious motives in our culture, language literature, custom, tradition, music and architecture. He takes care to protect cultural values. He notices the role of culture in understanding the religion. He notices the harms of all kinds of fanaticism. He knows that secularity is the assurance for religious, conscientious and intellectual freedom. He knows the importance in the focus of secularity on intelligence and science. He understands the meanings of universal values. He learns the basic features of today’s religions and that religion is a universal fact. He presents the faith and devotion fundamentals of the divine religions and he notices their shared features of moral and universal moral principles. He has respect for people with different faiths.

While determining the contents of Religious Culture and Moral Knowledge course which provides primary school students with religious and moral education, an approach

that could be defined as a “preter-sectarian (dealing with no specific sect, making no sectarian arguments) and with religious expansion” has been adopted.

The curriculum states that the basic approaches to follow in religious education are: respect for the individual, respect for the liberty, respect for the thought, respect for the moral and respect for the cultural heritage.

According to quantitative data of the study, it is pointed out that only two of the values, which are estimated to be the explicit/formal educational objectives in Religious Culture and Moral Knowledge curriculum, have the highest (71,4%) and the rest have lower “fully-relational” rates with Alevî-Bektashi values. Similarly, it is observed that fifty-five values statements are “partly related” at a ratio between 20-50%; and forty statements are “hardly related” at a ratio between 10-20%. Despite of not being at higher rates, it is seen that four statements have “no relation” at a ratio between 10-20%.

The findings of the study show that values teaching are considered “important” in primary school curriculum. However, the values in Religious Culture and Moral Knowledge curriculum are not “highly related” with Alevîsm and Bektashism according to teacher opinions.

Key Words: Values, Values Teaching, Religious Culture and Moral Knowledge, Alevîsm-Bektashism

Giriş

Eğitim sistemleri geliştirilen eğitim programları ile yetiştirilecek bireylerde bulunmasını uygun görülen nitelikleri kazandırmayı hedefler. Bu nitelikler, bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor boyutlu öğrenmeleri içermektedir. Her kademedeki eğitim için oluşturulan bu özelliklere genelde örgün eğitim kurumlarında okul temelli yaşantılarla ulaşılmaya çalışılır. Eğitim hedeflerinin belirlenmesinde birey, toplum ve konu alanlarının özellikleri temel belirleyici unsurlardır (Ertürk, 1972; Sönmez,1994; Demirel, 1999).

Okullarda açık programlar uygulanmasının yanında çoğunlukla da gizli ya da örtük program denilen programlar yoluyla da birtakım niteliklerin bireylere kazandırılması hedeflenir. Bu programın içeriği çok geniştir. Ders dışı etkinlikleri de içerisine almaktadır ve yazılı bir metnin olmaması en belirgin özelliğidir. Bu geniş içerik, okulda görevli öğretmen ve yönetici davranışlarını, yaklaşımlarını, inançlarını, değer yargılarını, okul atmosferinin niteliğini, okul içi ortamın öğrencilere sağladığı etkileşim örüntüsünü, okul içi yazılı olmayan kuralları, rutinleri, disiplini, otoriteye itaat etme gibi kültürel tutumlar ve daha birçok kültürü kapsamaktadır. Genelde öğretmen ya da okul tarafından ya amaçlanmış ya da amaçlanmamış bir öğrenim sonucunu ifade eder. Fakat öğrenciler bu konuda açık olarak bilgilendirilmemişlerdir. Marshall (1999)’a göre, gizli müfredat, okullarda cinsiyetçilik, ırkçılık ve sınıfsal ön yargı gibi

araçlarla eşitsizliği beslemektedir. İnal (1998), toplumsal denetimin, eğitim kurumları içinde gizli müfredat aracılığı ile sağlandığı görüşündedir. Okullarda resmî ve açık müfredatın yanı sıra belirli değer, tutum ve ilkelerden oluşan bir gizli müfredat, öğretmenler tarafından öğrencilere örtük-kapalı biçimde aktarılır (Tezcan, 2003).

İnsan, bilen, düşünen, eylemde bulunan, değer duygusu olan, zaman bilinci olan, çalışan, seven, ideleştiren ve bunlar gibi salt kendisine özgü nitelikleri olan biopsişik bir bütündür. İnsanın varlık yapısının bütünlüğü dikkate alınmadığında, toplumsal ilişkilerin ana ilkelerinin zamanla insanı yabancılaştıran öğelere dönüştürdükleri ve bir bakıma bu ilkelerin kendi varlık nedenlerine yabancılaştıkları, insan ilişkilerinde herhangi bir özelliğine indirgenen insanın, sevgi, saygı, dürüstlük, cesaret, onur gibi kişi değerlerine ve dolayısı ile kendi değerlerine sırt çevirdiği, kendinden hızla uzaklaştığı görülmektedir (Kızıltan, 1986, 15–16). Sosyal bir varlık olarak insan, toplum içerisinde yaşamak ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini, inançlarını, davranış biçimlerini dikkate almak zorundadır (Doğan, 1993, 13). Sosyal yaşama uyum, hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreç, bireyin hem sosyal bir varlık olabilmesini, hem de toplumun sürekliliğini sağlamaktadır. Sosyalleşme ile bireyler, temel davranış yollarını öğrenmekte, belli idealler edinmekte ve toplumsal değerleri kazanmaktadır (Ozankaya, 1986). Toplumsal kültürü oluşturan inançlar, fikirler ve normlar sisteminin her biri, birer değer olarak nitelenmektedir (Tural, 1992). Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerdendir (Fichter, 1994). Temelde sosyal değerler, tüm insanlığı ilgilendirmesi bakımından evrenselidir. Değerlerin evrensel niteliklerinin yanı sıra, çeşitli toplumlar ve uluslar açısından algılanma durumlarına bağlı olarak ulusal değer olarak adlandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında evrensel değerleri, tüm dünyayı ve insanlığı ilgilendiren değerler; ulusal değerleri ise belli uluslara ilişkin, o ulusun duygularını ifade eden değerler biçiminde ifade etmek mümkündür (Özlem, 1990; Yücel, 1993). Her ulusun sıkı sıkıya bağlı olduğu ve uğruna fedakârlıklara hazır bulunduğu, ulusları ulus yapan değerler evrensellikten çok, o ulusa ait özellikleri bildirdiğinden ulusal değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. (Balibar ve Wallerstein, 2007). Değerler davranışlara rehberlik eden, etik kurallar, temel inanışlar, doğru ve yanlış açıklayan standartlardır (Halstead, 1996; Erdem, 2007). Değerler insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgilidir. Sosyal bilimciler, değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir (Dilmaç ve Ekşi, 2007). Bir sonuç olarak değerler, toplumun kabul edilebilir

davranış sınırlarının setidir ve toplumdaki düşünce ve davranış yollarını gösterir (Milson ve Mehlig, 2002).

Eğitim, belli bir toplumun idealine yönelik değerler sistemini bireylere iletmede önemli rol oynamaktadır. Okul, sosyalleşmede, diğer bir anlatımla değer kazandırmada etkili bir aracı kurumdur (Ercan, 2001). İnal (1998)'a göre, her eğitim sisteminde öğrencilere ne tür değerlerin aktarılacağı, geniş ölçüde toplumsal ve politik alanda mücadelelerin seyrine göre belirlenmektedir. Değerleri niçin öğretmemiz sorusu, bizim kendi kendimize cevaplandırmamız gereken temel sorudur. Çünkü onlar bir toplumun temellendiği sosyal kültürel etmenlerdir ve bir toplumu anlamada hayati öneme sahiptirler (Ryals ve Foster, 2001). İlköğretim programına göre değerler, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlakî ilke ya da inançlardır. Değerin özellikleri şöyle sıralanabilir;

1. Toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinci değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
4. Bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
5. Değer, normu içerir. Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır (MEB 2008b).

Çocukların ve gençlerin davranışlarının toplumsal açıdan kabul edilebilir ve istendik standartta olmasını sağlamada ve onlara doğru değerleri aktarmada ebeveynlerin ve okulların rolünü önemsemekle beraber, bu rolün yerine getirilmesini sadece onlardan beklemek doğru bir yaklaşım olamaz. Okulların, çocukların kişisel ve ahlakî gelişimine ilişkin tüm sorumlulukları üstlenmesi beklenemez. Okullar zaten bu alanda pek çok çalışma yapmaktadır. Ancak okullar, etkili vatandaşlar yetiştirmek zorundaysa bu konuda onlara toplumun tüm katmanları yardımcı olmalı ve okulları desteklemelidir. Herkes, paylaşılan değerlerin aktarılmasında, ev ile okul deneyimleri arasındaki süreklilik duygusunun gelişimine yönelik çalışma ve gençleri destekleme sorumluluğunu paylaşmalıdır. Dolayısıyla okul ile toplum arasında yakın bir çalışma ilişkisi kurulmalıdır (Özdemir, 2007).

Gençlerin sorumluluk duygusuyla hareket edebilmesi, beceriler kazanabilmesi; temel ilkeler ve değerlerle buluşmasına bağlıdır. Genç insanları

eğitmekten sorumlu olan kişiler, gençlerin başarılı bir biçimde toplumla bütünleşmelerinde gerekli vatandaşlık niteliklerini kazanabilmeleri için bu temel ilke ve değerler üzerinde mutabık kalmaya çalışmalıdır. Bu ilke ve değerler konusunda uzlaşma sağlamak sanıldığı kadar kolay değildir. Toplum olarak kültürel mirasımızın zenginliğini ve çeşitliliğini demokratik değerlerle buluşturarak toplumsal sermayesi yüksek bir toplum hâline gelmeliyiz (MEB, 2008b). Schwartz (1994)'e göre, toplumsal çevreye uyum için gerekli olan bilgi, beceri ve tutumların başında, içinde yaşanılan toplumun değerleri gelmektedir. Değerler sosyal bilimlerin önemli araştırma konularından olmakla birlikte aynı zamanda temel sorunlarından biri de olmaktadır. Değerler genel özellikleri bakımından şu özellikleri taşımaktadır:

*. Değerler, inançlardır. Ancak, tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar; etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.

*. Değerler, bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle ilişkilidirler.

*. Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, itaatkârlık değeri, işte ya da okulda, aileyle, arkadaşlarla ya da tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir.

*. Değerler, davranışların, inançların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.

*. Değerler, taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Sıralanmış bir değerler kümesi, değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur. Değerler kısaca, insan hayatını etkileyen ve önem verilen düşüncelerdir (Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000; Kurtulan, 2007; Doğanay, 2006). Thomas (1998)'a göre, ahlakî değerlere sahip olmayan bir demokratik düzenin gelişme ve yaşama şansı, rastlantılara bırakılmaz. Ahlakî değerlerin aktarımında okul tek başına bırakılmazsa, okulun hâlâ bir güç odağı olarak rolünü yerine getirebileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Diğer bir ifade ile çocuklar, okuldan mezun olurken işlev gösterecekleri kamusal alanda, zengin kişisel donanımlara sahip olarak okuldan mezun olmalılar. Eğitim sistemimiz iyi, aktif, katılımcı yurttaşları desteklerken ahlakî boyutu vurgulamayı sürdürmelidir. Okul değerleri şu konuları içermelidir: Doğru söylemek, sözünde durmak, başka kişilerin haklarına ve eşyalarına saygılı olmak, başka kişilere karşı düşünceli davranmak, bizden daha az şanslı ve güçsüz olanlara yardımcı olmak, davranışların kişisel sorumluluğunu taşımak, kendi kendine disipline olmak.

Okul değerlerinin reddetmesi gereken konular ise şunlar olmalıdır: De-

dikodu, kabalık, sorumsuzluk, dürüst olmama. Özdemir (2007)'e göre, bu noktada, okulların, toplumun tüm bozukluklarından sorumlu olamayacağını söylemek gerekir. Elbette okullar, bir ahlâk vakumunda işlev görmezler. Ama okullar da değerden uzak alanlar değildir. Okullar, etkili vatandaşlar yetiştirmede toplumun tüm kurum ve kuruluşları tarafından desteklenmelidir.

İlköğretimde istenilen değer ve davranışların kazandırılması, ilköğretimin genel amaçları doğrultusunda belirlenmiş ders programları yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ders kitapları ise, eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda, öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan öğretim materyalleridir (Toprak, 1993:6). Ders kitapları derslerin ve derslerde kazandırılmak istenenlerin özü olarak nitelendirilmektedir. Ders kitaplarında, yetiştirilecek insan tipinin ölçüleri verilmekte ve öğrencilerin bu ölçüleri örnek almaları sağlanmaktadır (Hesapçioğlu, 2007; Doğan,1993). Arcus (1980)'a göre, ilk çocukluk yıllarında bireyler, değerleri kendi kendilerine ya da tek başlarına doğru bir şekilde anlamlandıramamaktadırlar. Bundan dolayı çocuklara değerlerin doğru bir şekilde kazandırılmasında aile önemli bir rol oynamaktadır. Aynı şekilde öğretim sürecinde kullanılan edebî türlerden masallar; dil edinimi, millî ve evrensel kültür değerlerinin kazanılması sürecinde öğrencilere okuma, dinleme, yazma, konuşma ve hatta görsel okuryazarlık becerilerinin kazandırılması için öğretme ve öğrenme sürecinde kullanılması gereken önemli öğretim materyalleri arasındadır. Masallar, eğitici kıymeti olan, daha açık bir ifade ile çocukların duygu, düşünce ve hayallerini sözlü veya yazılı olarak işleyen ve onların güzellik duygularını geliştiren, bunu yaparken de millî bir kimlik edinmelerinin yanında millî ve evrensel değerleri farkında olmadan benimsemelerini sağlayan “anonim halk edebiyatı” ürünleridir (Karatay, 2007, 472).

Değerler, toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren temel ölçütlerdir. Mevcut toplumsal yapı analizlerinde, bir olgunun içinde yer aldığı kültürel çerçeve ve bu çerçevedeki inançlar, değerler, normlar ve tutumların anlaşılmasının önemi tartışmasızdır. Bu anlamda, bir toplumun anlaşılabilmesinde, o toplumun sahip olduğu değerlerin yeri büyüktür (Ertan, 2004). Simon (1972)'a göre öğrencilerin hayatını nasıl yaşayacağı, seçimlerinde ve karar almada nasıl davranacağı ve aklına gelen soruların cevaplarını doğru verebilmesi için kendi değerlerini açıklığa kavuşturması gerekir. Genç veya yaşlı herkes otorite, çalışma, arkadaşlık, para, cinsellik, din, siyaset, boş zaman, okul gibi konularda anlaşmazlığa düşer, karmaşa ve değer çatışması yaşar. Bugünün genç ve çocukları geçmişe göre daha çok seçenekle karşı karşıya-

dır. Alternatiflerin çok olması onları daha çok karmaşaya ve görgüsüzlüğe itmiştir. Bu karmaşıklık ve anlaşmazlık karşısında öğrencilere yardım gereklidir. Bu yaklaşımda öğrencilere kendi değerlerinin farkına varması için yardımda bulunmaktadır (MEB 2008a).

Türk halkının terbiyesi, ahlakî davranışları ve iman anlayışında önemli roller üstlenen mutasavvıflar, gerek eserleriyle, gerekse yaşantılarıyla örnek insan tipini çizmişlerdir. Onlara göre insanın ilk mücadelesi nefsiyle olandır. Yaratılış gayesine uygun yaşamak, gurur ve kibirden uzaklaşıp tevazu içinde olmaktır. Bu ise mücadele ve sabırla gerçekleşir (Çetin, 2008). Coşan(1986)'a göre insan, Kur'ân'da yaratılmışların en şerefli (Eşref-i mahlûkat) olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla insanda olumsuz unsurların bulunması düşünülmez. Aranılan ve olması gerekli olanlar; iyi söz, iyi davranış, iyi ahlâk ve bilgidir (Bilgiseven, 1977: 153).

Hacı Bektaş Veli'nin de ifade ettiği gibi gerçek insan, kendini haset, cimrilik, tamah, vb. şeytanî sıfatlardan arındıran insandır (Coşan, 1986: 49). Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinde öğütlenen bu esaslar, Yûnus'ta, daha sonraki dönemlerde Türk düşünce adamlarında kendini hâkim kılmıştır. Bu hâkimiyet toplumun idealize ettiği, örnek insan tipinde olması gereken özelliklerin hâkimiyetidir. İyi, doğru, güzel olan her şey insanda bulunması gerekli kıstaslardır. Bu kıstaslar, insanların bir arada yaşama iradesini sağlaması bakımından önemli sayılır. Hiç şüphe yok ki, her milletin kendine özgü değer hükümleri, birtakım imkân ve kabiliyetleri vardır ve bir milleti ayakta tutan, onu güçlü kılan da bu değerlerin kuvveti ve sürekliliğidir. Hayatımızı manâlı kılan bu değerler sistemi var olma, varlığı koruma, geliştirme ve ebedî kılma yönünde vazgeçilemez kaynaklardır (Aytaç, 2008).

İlköğretim çağı çocuklarına ulusal ve evrensel değerlerin kazandırılmasında, çok önemli bir yeri olan ilköğretim Sosyal Bilgiler, Halk Kültürü ve Din Kültürü Ahlâk Bilgisi öğretim programının değerler yönünden nasıl bir görünüm arz ettiğinin ortaya konulması, bu araştırmada bir problem olarak önemli görülmüştür. Sosyal Bilgiler ve Halk kültürü programlarında vatandaşlık, insan ilişkileri, toplumsal sistemler, Türk toplumunu oluşturan kültürel katmanlar ve bunların yaşam biçimleri, inanç özellikleri, dini değerler ve bunların ortaya çıkardığı kültürel değerlerin yaşatılması amaçlanmaktadır.

Modern dönemlere gelinceye kadar değerler ve karakter eğitimi programları genel eğitimin önemli bir bölümünü oluşturmasına karşın, Pozitivist anlayışın etkisinde şekillenen modern eğitim anlayışı, dayandığı felsefe gereği ahlakî ve manevî değerler konusunda sessiz kalmayı, hatta bazen dışlayıcı

olmayı tercih etmiştir. Pozitivizmden beslenen modern eğitim, bize insanların neyi tercih edip neyi doğru bulduklarını anlatabilmekte, ama neyi tercih etmeleri ya da neyi doğru ve iyi bulmaları gerektiği hususunda yol göstere-memektedir. Bu da hayatı mümkün kılan ve toplum hayatını devam ettiren adalet, merhamet, cömertlik gibi temel ahlakî-toplumsal değerler nereden, hangi anlayıştan, hangi kaynaktan beslenecektir sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır (Kenan, 2009, 263-275).

Son zamanlarda değerler eğitimi üzerine artan bir ilgi vardır. Araştırmacılar, eğer okullarda düzenli bir değerler eğitimi verilmezse suç işleme oranlarının artacağını beklemektedirler (Hayes ve Hagedorn, 2000, Kenan, 2009). Genel olarak değerler ve değerler eğitimi, özel olarak ise din ve ahlâk konulu eğitim-öğretim konuları sistemimiz içerisinde çok tartışılan bir konu olmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde din ve değerler eğitiminin eğitim kurumları ve eğitim programları içerisindeki yer alması ve öğretimine ilişkin eleştiri ve tartışmalar gözlenmektedir. Bu eleştiri ve tartışmalar dini, ahlâkî ve toplumsal değerlerin hangilerinin ve ne boyutta verilmesi gerektiğine kadar gidebilmektedir. Bu yönü ile bu araştırma böyle bir tartışmadan uzak olarak, sadece var olan değerler ve bu değerlerin Alevîlik değerleri ile ne düzeyde ilişkili görüldüğüne dair bir betimleme yapmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla bu araştırma bulguları, Türkiye’de ilköğretim düzeyinde güncel olan Din Kültürü Ahlâk Bilgisi (DKAB) programlarının değerler boyutunda daha gerçekçi algılanmasına ve bu programların geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Yöntem

Araştırma betimsel bir araştırmadır ve bir evrenin genellenmesi olmayıp, bir örnek grup üzerinden elde edilen verilerle var olan durumu ortaya koymayı hedeflemektedir (Salkind,2000; Frankel ve Wallen,1996). Bu anlamda araştırmada, genel tarama modellerinden olan tekil tarama modelinden yararlanılmıştır. Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama modelleridir. Bu tür yaklaşımda ilgilenilen olay madde, birey, grup, konu vb. birim ve duruma ait değişkenler, ayrı ayrı betimlenmeye çalışılır (Karasar, 2007). Betimsel çalışmalarda kullanılan teknikler, çalışmanın adını da değiştirmektedir. Bunlar anket survey, mülakat survey, gözlem survey gibi isimler almaktadır (Kaptan, 1998).

Araştırmada ilköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi programlarının içerik yönünden analiz edilerek, programın değerlerle ilgili var olan durumunun or-

taya konulması ve ilköğretimde görevli ve Alevîlik-Bektaşîlik değerlerine sahip öğretmenlerin görüşlerinden hareketle programdaki değerlerin Alevî-Bektaşîlik değerleri ile ilişkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu süreçte, değerler hiçbir din, mezhep değerleri olarak ayrıca düşünülmemiş, yalnızca resmî öğretim programında bulunan var olan değerler alınmıştır. Bu değerlere ilişkin görüşlerine başvuru alan öğretmenlerin Alevî inancına nereden, ne şekilde ve ne düzeyde sahip olduklarına ilişkin ayrıca bir sınıflama amacı güdülmemiştir. Zira insanların dinsel inançları ve bu inançların onlarda hangi biçimde var olduğu bu araştırma kapsamı dışında düşünülmemiştir.

Bunu sağlamak için seçkisiz olmayan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme (criterion sampling) yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, bir araştırmada gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulabilir. Bu durumda örnekleme için belirlenen ölçütü karşılayan birimler (nesnelere, olaylar vb.) örnekleme alınır (Büyüköztürk vd. 2008, 90). Bu araştırmada, ilköğretim programının hazırlanıp uygulamaya konulması ve okullarda görevli öğretmenlerin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından atanıp, görevlendirilmiş olması, örnekleme için ölçüt olarak alınmıştır. Ayrıca, örnekleme grubunu oluşturan öğretmenlerin seçimi tipik durum örnekleme (typical case sampling) örneğine de uymaktadır. Bu örnekleme yöntemi, araştırma problemi ile ilgili olarak evrende yer alan çok sayıda durumdan tipik olan bir durumun belirlenerek bu örnek üzerinden bilgi toplanmasını gerektirir. Burada esas olan sıra dışı olmayan ortalama, tipik bir durumun seçilmesidir (Büyüköztürk vd. 2008, 89). İlköğretim programında bulunan değerlerin Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile ilişkiliği hakkında görüşlerine başvuru alan örneklem grubunun bu değerlerle nitelenmiş öğretmenlerden oluşturulmuş olması, konuya ilişkin görüşlerine başvurulması gereken tüm Alevî-Bektaşî değerlerine sahip öğretmenleri temsil niteliğini oluşturmaktadır. Verilerin toplanması sürecinde, örnekleme oluşturan öğretmenler, okul müdürleri önerisi ile tespit edilerek, araştırmacı tarafından, yüz yüze görüşmeye dayalı, araştırma amacı belirtilerek katılımcıların gönüllülüğünde gerçekleşmiş olması, bulguların geçerliğini yükseltmiştir. Ayrıca, deneklerin öğretmen olmaları, Alevî-Bektaşî değerlerine sahip olduklarını teyit etmeleri, %78.6'sının sınıf öğretmeni olarak ilköğretim programının değerler eğitimi bağlamındaki hedef ve içeriğinden haberdar olmaları, bulguların geçerliğini sağlayan önemli etmenlerdir.

Araştırmada, ilk olarak ilköğretim DKAB programındaki değerlerin Sosyal Bilgiler ve Halk Kültürü programındaki değerlerle eşleştirilmesi yapılmış ve ortak değerler olup olmadığı belirlenerek, DKAB programının değerler eğitimi

yaklaşımı ortaya konulmuştur. Programdaki var olan altmış adet değer araştırmacı tarafından, uzman görüşlerinden de yardım alınarak sınıflandırılmıştır. Ancak, programda açık olarak tanımlanmış değerler farklı kavramlar olarak belirtilmiş olmasına karşın, anlam olarak kesin çizgilerle birbirinden ayırt edilmesi güç kavramlardır. Bundan dolayı, araştırmada programda var olan değerler üzerinde herhangi bir elemeye gidilmeksizin, anlaşılabilirliğine katkı sağlamak için sadece genel bir sınıflamaya tabi tutulmuştur. Buna göre değerler şu alt boyutlarda sınıflandırılmıştır. Kişilik, İnsanlar Arası İlişki, Yaşama Biçimi, Özerklik, Vatan-Millet, Dini Yaşam, Çevre-Doğa.

İkinci aşamada ise DKAB programındaki bu değerlerin Alevî-Bektaşî değerleri ile ne düzeyde ilişkili olduğuna dair öğretmen görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmada, değerlerin Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile ilgili boyutu, Alevî Bektaşî inancına sahip vatandaşlarımızın yaşadığı en önemli merkezlerinden biri olan Hacibektaş ve Hasandede ilçe merkezindeki ilköğretim okullarında görevli ve Alevî değerlerine bağlı öğretmenlere uygulanan derecelendirme ölçeği (Rubik) türündeki anketle elde edilmiştir. Anketin geliştirilmesinde içerik ölçüt örnekleme yaklaşımına esas olarak (Büyüköztürk vd. 2008, 90) ilköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi programında belirlenmiş olan değerler temel alınmıştır. Bu değerlerin Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile ne düzeyde ilişkili olduğuna ilişkin dört seçenekli bir Rubik geliştirilmiştir. Bu ölçekte ilişki boyutu “Çok (tam) ilişkili, Kısmen (orta) ilişkili, Çok az ilişkili, Hiç bir ilişki yok” biçimindeki görüşlerle tespit edilmiştir. Madde kökleri ile ilişki düzeyini tespit eden dereceli seçenekler eğitim bilimci alanında beş uzman görüşüne sunulmuş ve seçeneklerin madde kökünü yoklayıp yoklamadığına ilişkin görüşleri alınmış ve son şekli verilmiştir. Ölçeğin madde kökleri anlam kaybına sebep olmaması için DKAB programında var olan ifadesi ile alınmıştır. Araştırma verileri, araştırmacının ilgili öğretmenlerle yüz yüze görüşmesi ve gerektiğinde ek açıklamaların yapıldığı bir güven ortamında ve herhangi bir kimlik bilgisine gerek duyulmayan bir yaklaşımda gerçekleştirilmiştir. Araştırma örneklem grubu, insanların değerler bağlamındaki özeline ilişkin tespitinin zorluğu ve değerlere saygı bağlamında geniş olmayan bir örneklem grubu üzerinde yürütülmüştür. Bu yaklaşımla değerlendirmeye alınan öğretmen sayısı 28’dir. Görüşlerine başvuru kişilerin ilköğretimde öğretmen olmaları ve tamamına yakınının da sınıf öğretmeni olarak problem ve program ile iç içe olmaları ve verilerin güvenilirliğini sağlamaktadır. Araştırmada öğretmenlerin %78,6’sı erkek, %21,4’ü bayandır. Bunlardan, %14,3’ü 10 yıldan az, %32,1’i 10–20 yıl arası, %53,6’sı da 20 yıl ve daha fazla mesleki kıdeme sahiptir. Ayrıca %78,6’sı sınıf

öğretmeni, %21,4'ü de ilköğretim alan öğretmenidir. Bu gruptan elde edilen veriler SPSS programında analiz edilerek, frekans ve yüzdeye dayalı olarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın sınırlıkları,

1. Araştırma din ve değerler öğretiminin tüm düzeyler için geçerli olan bütün bilgi ve değerleri kapsamına almamış, yalnızca ilköğretim düzeyinde programının öngördükleri ile sınırlı tutulmuştur.

2. İlköğretim programının özellikle de DKAB programının Din Bilgisi (inanç ve ibadet) Öğretimi kapsam dışı tutmuş, programın yalnızca değerler boyutu ile sınırlandırılmıştır.

3. Araştırmada ele alınan değerler İlköğretim Din Kültürü Ahlâk Bilgisi Programında ele alınan değerlerle sınırlıdır.

4. Araştırmanın değerler ilişkilendirmesi, örneklem grubunu oluşturan öğretmenler ve bu öğretmenlerin oluşturulan ölçeğe verdikleri görüşleri ile sınırlıdır. Bu öğretmenlerin Alevî inancına ilişkin görüşlerinde bir farklılaşmanın olup olmadığı da araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

5. Araştırmada, programın diğer dersler kapsamında değerler eğitimi bakımından hangi özellikleri taşıdığı ve bu derslerin öğretimi sürecinde kullanılan ders kitapları vb. durumların katacağı örtük-saklı unsurları araştırmanın dışında tutulmuştur. Araştırmada programların değerler bağlamında taşıdığı var olan durum, hedef, içerik ve öğretim süreci açısından tespit edilerek ortaya konulmuştur.

6. Araştırmada Alevîlik hakkındaki tanım ve tartışmalar araştırma dışında tutulmuştur.

Sayıtlı

Araştırmada görüşlerine başvuru Alevî-Bektaşî değerleri ile nitelenmiş öğretmenler, programda öngörülen değerlere görüş bildirecek kadar kendi değerlerinin bilincindedirler ve bu konuda gerçek düşüncelerini yansıtan görüşler bildirmişlerdir.

Bulgular

Türkiye'de ilköğretim düzeyinde eğitimi düzenleyen ilköğretim programlarının yenilenmesi çalışmalarıyla beraber, yeni bir program olarak Halk Kültürü ders programı hazırlanmış, ilköğretim Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programı da yeniden geliştirilmiştir. Geliştirilen DKAB programı ile öncelikle öğrencilerin din ve ahlâk hakkında objektif bilgi sahibi

olmaları, öğrenme-öğretme sürecinde öğretim programı vasıtasıyla kazanmaları hedeflenen bilgi, beceri, tutum, değer, kavram ve öğrenci merkezli yaklaşımlarla bir arada yaşama bilincine ulaşmaları hedeflenmiştir. Araştırma bulguları “DKAB programındaki değerler, öğretimi ve bu değerlerin Sosyal Bilgiler ve Halk Kültürü programındaki değerlerle örtüşmesini” ve “DKAB programındaki değerlerin Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile ne düzeyde bir ilişki içerisinde olduğuna ilişkin öğretmen görüşlerini” ortaya koymaya dönüktür.

1. İlköğretim Din Kültür ve Ahlâk Bilgisi Ders Programlarında Değerler

Programda, ilköğretim düzeyinde din ve ahlâk eğitimi oluşturulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin içeriğinin belirlenmesinde “dinin temel bilgi kaynakları dikkate alınarak İslam’ın kök değerleri çerçevesinde “mezhepler üstü (herhangi bir mezhebi esas almayan, mezhebî, tartışmalara girmeyen) ve dinler açılımı” anlayış olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu programla; öğrencilerin din ve ahlâk hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmaları, temel becerilerini geliştirmeleri ve böylece millî eğitimin genel amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Program DKAB öğretimi konusunda öğrencilerin körü körüne uygulayıcı olmamalarını öngörmekte ve onların bilginin hangi amaçla, kim için, nasıl bir dünyada kullanılabileceğini sorgulayacak biçimde yetiştirilme anlayışını taşımaktadır. Programa göre, öğrencilerin, özellikle inanç ve hayat konusundaki tercihlerini özgür olarak yapabilmeleri, din öğretiminin esas amacıdır. Programa göre din öğretiminde genel olarak izlenen yaklaşımlar şunlardan oluşmaktadır:

İnsana saygı: Temelinde insana saygı fikri olan bir eğitim anlayışı, insanın ne olduğu üzerinde düşünür; insanın varlık şartlarını tanımaya, anlamaya çalışır; insanın sahip olduğu potansiyeli değerlendirir. İnsana saygı, insanı bütün yönleriyle ele alma eğilimini de beraberinde getirir. İnsana saygı, onun yaptıklarını tanıma, anlamlandırma, onun düşüncelerine ve iç âlemine nüfuz etme çabasını da bünyesinde taşır. Korkuları, sevgileri, heyecanları, nefret ve istekleri, inançları, değer yargıları, tutumları ile insan, her gün yeniden keşfedilir. İnsanı konu alan ilahi ve insanî bütün izahlar, onu tanımanın, anlamanın ve yorumlamanın yöntemlerini zenginleştirmektedir.

Düşünceye saygı: Düşüncenin geliştirilmesi “benim doğrum vardır, başkalarının da doğrusu vardır.” anlayışıyla yakından ilişkilidir. Düşünce çabalarının sonucunu, “tek doğru ve pek çok yanlış” seviyesine indirgemeye çalışmak ahlakî bir zafiyettir. Düşünceye saygı aynı zamanda insanın inancına ve vic-

danî kanaatlerine saygı anlamına gelmektedir. Bu tavırlar din öğretiminin insana kazandıracığı önemli özellikler olmalıdır.

Hürriyete saygı: İnsanın kişiliği ve bağımsızlığı temel bir değerdir. İnsanın şahsiyeti en geniş anlamda çeşitlilik içinde gelişir. İnsanın bu gelişmesini kısıtlayan her tutumun da insan hürriyetine aykırı olduğunu ifade etmek gerekir.

Ahlakî olana saygı: Bir çağın ahlakî yapısına, doğruluk, dürüstlük, insan sevgisi, çalışma, yardımseverlik, cana ve mala saygı gibi değerler hâkimse, o zaman bu özellikleri taşıyan insanlar yetişir ve etkili olur. Eğer çağın yapısı bozulmuş, ahlakî olmayan kavramlarla düşünölmeye başlanmışsa, o vakit de bu tip davranış gösterenler etkin hâle gelirler.

Kültürel mirasa saygı: Kültürel mirasa saygı, tarihî birikime bakabilmek, geçmişe ait bilginin günümüz açısından yerini, değerini ve fonksiyonunu tahlil ve tespit edebilmek demektir. Geçmişten devralınan kültürel mirasa kör bir teslimiyet veya onu bilinçsizce tüketmek tarihî mirası anlamada önemli bir engeldir. Kültürel miras konusundaki engel, bilinçsiz biçimde tarihî birikim adına değerli ve güzel olduğu kabul edilen her ne varsa öğrencilerin kafasına doldurmak gibi bir düşünce içinde olmaktır. Oysa artık öğrencilerin öğrenmeleri gereken muhtevayı seçmede bazı ölçülere sahip olunmalıdır. “Din ve kültürel miras konusunda öğrenciler hangi muhtevaya ihtiyaç duymaktadır?” sorusuna verilecek cevap; öğrenciler için sahip olunmaya değer muhteva, hayatın problemlerini çözebilecek nitelikte olmasıdır. Kültürel miras, bu özelliklerinin yanı sıra, aynı zamanda yetişmekte olan nesle; Allah’la, kendileriyle ve diğer insanlarla olan iletişimlerini düzenlemelerinde bir yardım vasıtası olarak sunulmalıdır.

Programda din kültürü ve ahlâk bilgisi dersinin okulda niçin yer alması gerektiği ile ilgili olarak sıralanan bu altı temel gerekçeden başka, bu dersin, öğrencilerin eleştirel düşünme becerisine katkıda bulunacağı da açıktır. Değişik felsefî görüş ve ideolojiler; insanın varlığı, geleceği ve mutluluğu ile ilgili yorumlar getirirken dinin getirdiği yorum, bir imkân olarak onların yanında yer alacak, onların da eleştiri konusu yapılabileceğini ortaya koyacaktır. Böylece gerçeğe ilişkin bakış açılarının ve onu yorumlamanın tek yönlü olmadığı ortaya konularak yeni yetişenlerin ufku zenginleştirilecek, onların da bu konuda düşünöp katkıda bulunabileceği belirtilmiş olacaktır.

Programa göre, ilköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programı geliştirilirken, gerek İslam dini gerekse diğer dinler hakkında bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgi ön planda tutulmuş, dinin asıl kaynaklarında yer almayan bilgilerden uzak durulmuştur. İslam diniyle ilgili bilgilerde; Kur’an ve

sünnet merkezli, birleştirici ve herhangi bir mezhebi esas almayan bir yaklaşım benimsenerek İslam diniyle ilintili dinsel oluşumları kuşatacak kök değerler öne çıkarılmıştır. İnanç, ibadet ve ahlâk alanlarıyla ilgili bu değerlerin, Kur'an ve sünnete dayanan ortak paydalar olmasına özen gösterilmiştir. Amaç, bireylerin, dinî, kültürel ve ahlakî değerler hakkında doğru bilgilenmelerini sağlamaktır. Bu yaklaşıma uygun olan bütün dinî ve ahlakî değerler, öğretime konu edilmiş, ancak programın doktrin (belirli bir mezhebe dayalı) merkezli bir öğretime dönüşmemesine özen gösterilmiştir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi öğretim programının *değerler eğitimi* bağlamında taşıdığı özellikleri ve geliştirilmesinde temel alınan ilkeler şöyle belirtilmektedir:

Millî kimlikle birlikte evrensel değerlerin benimsenmesine önem verilmiştir.

Öğrencilerin kendi dinî ve ahlakî örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlakî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmeleri hedeflenmiştir.

Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmeleri önemsenmiştir.

Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmalarının sağlanması amaçlanmıştır.

Din duygusu ve tecrübesinin statik değil, dinamik olduğu ortaya konulup bu doğrultuda bireyi doğrudan ilgilendiren hedefler üzerinde yoğunlaşmıştır.

İnsana, düşünceye, hürriyete, ahlakî olana ve kültüre saygı esas alınmıştır.

Programa göre, bu programı almış olan öğrenci, Hz. Peygamber ve Ehli-beytini sever. Kültürümüzde dil, edebiyat, örf ve âdetlerimizle musiki ve mimarimizdeki dinî motifleri açıklar. Kültürel değerleri korumaya özen gösterir. Dini doğru anlamada kültürün rolünün farkında olur. Her türlü bağınazlığın zararlarının farkında olur. Din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün güvencesinin, laiklik olduğunu anlar. Laikliğin akla ve bilime önem vermesinin önemini anlar. Evrensel değerlerin anlamını kavrar. Dinin evrensel bir olgu olduğunu ve günümüzdeki dinlerin temel özelliklerini öğrenir. İlahî dinlerin inanç ve ibadet esaslarını tanıtarak ahlâk konusundaki ortak yanlarını ve evrensel ahlâk ilkelerini fark eder. Farklı inanç sahiplerine saygı duyar.

DKAB programı ile öğrencilere kazandırılması öngörülen değerler;

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi öğretim programında, değerlerin öğretimi de ön plana çıkmaktadır (Tablo 1). Din öğretiminde, değer

öğretiminde dikkat edilesi gereken hususlar ve öğrenme sürecinde kullanılacak yaklaşım, yöntem ve teknikler ile ilgili bilgiler “öğretmen bilgi notları” kısmında verilmiştir. Programda öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerler, aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 1’de görülen temalar açık-resmî bir program olarak DKAB derslerinde öğrencilere kazandırılması planlanan değerleri göstermektedir. Bu değerler çoğunlukla evrensel özellik taşıyan ve sadece DKAB dersi içerik ile sınırlandırılmayacak kadar genel özellikler taşıyan değerler özelliğindedir. Bu değerler toplumsal ve evrensel bir varlık olarak insanın sahip olması gereken bir özellik taşımaktadır. İlköğretim Halk Kültürü programında küreselleşme ve halk kültürü öğrenme alanıyla öğrenciler; kültürel küreselleşmenin önüne geçmek amacıyla ortaya konan “somut olmayan kültürel miras sözleşmesi” ni tanıtmayı ve kültür turizminde halk kültüründen yararlanma yollarını öğretmek kültürel değerlerin yaşatılması, toplanması, korunması ve müzeleştirilmesinin önemini kavratılması hedeflenmektedir. Yine aynı programla değerler, üniteye konu olan halk kültürü ürünleri/uygulamaları millî ve dinî bayramlar, mahalli kurtuluş ve kutlama günleri gibi önemli olaylar, belirli gün ve haftalar kullanılarak öğrencilerin sosyal ve kültürel katılım becerisinin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Değerler eğitimi bağlamında ilköğretim DKAB dersi öğretim programı kazanımları ile ilişkilendirilen ara disiplin kazanımlarından, dinlerin ve İslam’ın evrensel öğütleri şunlardır: Doğruluk, temizlik, iyilik ve yardımseverlik, büyüklere saygı, küçüklere sevgi göstermek, hayvanlara iyi davranmak, çevreyi korumak, zararlı alışkanlıklardan kaçınmak, başkalarına zarar vermemek, öldürmemek, hırsızlık yapmamak, yalancı şahitlik yapmamak, başkalarının inançlarına hoşgörülü olmak.

Tablo 1’in incelenmesinde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi programı ile kazandırılmak istenen değerlerin 6’sının Sosyal Bilgiler, Halk Kültürü ve Din Kültürü Ahlâk Bilgisi programlarınca ortak alındığı, 11’nin Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü Ahlâk Bilgisi programlarınca ortak alındığı ve 39’nun ise yalnızca Din Kültürü Ahlâk Bilgisi programının hedeflediği değerler olduğu görülmektedir. Bu da DKAB programındaki değerlerin üçte birinin diğer ders programlarının da hedeflediği değerler, özelliğinde olduğunu göstermektedir. Bu durum değerler eğitiminin disiplinler arası etkileşimine bir örnek olması bakımından manidardır.

2. İlköğretim Dkab Ders Programında Kazandırılması İstenilen Değerler Ve Bunların Alevîlik-bektaşîlik İle İlişkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Bu kısımda, Alevîlik inancında baskın olan değerler kısaca açıklanmış ve

ilköğretim programındaki değerlere ilişkin araştırma örneklemini oluşturan öğretmen görüşleri analiz edilip yorumlanmıştır.

Alevîlik Bektaşîlik:

Kavram olarak Hz. Ali'ye muhabbet eden, Ali taraftarı, Ali'ye mensup, Hz. Ali'yi Hz. Peygamberden sonra imamet ve fazilet bakımından önder ve üstün kabul edenlere Alevî, bu düşünceye de Alevîlik denir (Coşan, 1986; Altınok, 1998, isimsiz, 2004). Türk diline değer verip dua ve yakarışların Türkçe yapılması için var gücü ile çalışan Hacı Bektaş Veli'nin dünya görüşünde tasavvufi öğüt ve anlayışında ırk, din, dil ve mezhep ayrılıkları yoktur. Onun bu konulardaki tek ölçüsü tüm inançlara ve yetmişiki millete aynı mesafede yaklaşmaktır. Güçlü bir ahlâk sistemini ön planda tutan Hacı Bektaş Veli, yaşamında ve görüşlerinde miskinlik, başkalarının sırtından geçinme ve tembelliğe hiçbir zaman değer vermemiştir. Çalışkanlık, atılganlık ve azimle vatan sevgisini aile bağları ile kuvvetli tutmaya özen göstermiş, bu meziyetleri ile kendisinden önceki dönemlerde ortaya konulmuş, dinî ve tasavvufî fikirleri eski Türk töresi ile yoğurarak çağının şartlarına göre yorumlayıp Anadolu halkının aydınlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur (Altınok, 1998, 188).

Alevî Bektaşîliğin temel düşüncesi olan dört kapı, kırk makam düşüncesi, insanın bu yolla iç temizliğe ulaşması, yükselip yücelmesi ve bu erdemleriyle olgunluğa ulaşarak kâmil insan olmasıdır. Bu makamların genel öğretisi iman, ilim, helal kazanç, hoşgörü, sevgi, şefkat, kötülükten sakınmak, iyiliği emretmektir (Coşan, 1986; Güzel, 1995; Altınok, 1998; isimsiz, 2004).

Dört kapı kırk makam şöyle sıralanmaktadır:

1. *Şeriat makamları:* Allah'a inanmak, ilim öğrenmek, ibadet etmek, haramdan uzaklaşmak, ailesine faydalı olmak, insanları iyiye yönlendirmek, kötüden sakınmak, peygamberin emirlerine uymak, şerefli olmak, iç ve dış temizliğe önem vermek, toplumdan kopmamak.

2. *Tarikat makamları:* korku ile ümit arasında bir noktada bulunmak, müridin isteğine uymak, temiz giyinmek, iyilik yolunda savaşmak, karşılıksız hizmet etmek, haksız bir iş yapmaktan korkmak, ümitsizliğe düşmemek, her şeyden ibret almak, nimet dağıtmak, özünü fakir görmek.

3. *Marifet makamları:* Edeb sahibi olmak, gururu, kin ve garezden uzak durmak, arzularının esiri olmamak, sabırlı ve kanaatkâr olmak, utanmak, cömert olmak, ilim sahibi olmak, hoşgörülü olmak, kendi özünü bilmek, kendisini bilip tanımak.

4. *Hakikat makamları:* Alçak gönüllü olmak, kimsenin ayıbını görmemek,

yapabileceği iyiliği esirgememek, Allah'ın yarattığına sevgi beslemek, tüm insanları bir görmek, birliğe ve dirliğe davet etmek, gerçeği gizlememek, bu yolun manasını anlamak, yolun sırrını öğrenmek, bu yolla Allah'ın varlığına ulaşmak.

Alevî Bektaşîlikte bu dört kapı kırk makamla birlikte şu öğretilerde çok önemlidir:

Emanete ihanet etmeme, zorbalık edip kapı kakmama, mahreme bakmama, koğuculuk yapmama, gıybet etmeme, kaynağı bilinmeyen bir konu hakkında hüküm vermeme, ilimi ile mağrur olmama, bencillik yapmama, yetmiş iki millete bir gözle bakma, tüm canlıların canını incitmeden çekinme, bilim öğrenme, bilgisini insanlarla paylaşma (Altınok, 1998, 342-344).

Alevî Bektaşîlikte temel olan bu değerlere karşın ilköğretim programında var olan değerler ve bu değerlerin Alevî Bektaşî değerleri ile ilişkili görülme durumuna ilişkin öğretmen görüşleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. İlköğretim DKAB ders programında kazandırılması istenilen değerler ve bunların Alevîlik-Bektaşîlik ile ilişkisine ilişkin öğretmen görüşlerinin F ve % değerleri

Sınıflar	İlişkili Dersler	Programdaki Değer*	Alevilik-Bektaşilik Değerleri İle İlişkisi							
			Çok (Tam) ilişkili		Kısmen (orta) ilişkili		Çok az ilişkili		Hiç bir ilişki yok	
			f	%	f	%	f	%	f	%
Kişilik	D	Alçak gönüllülük	19	67,9	5	17,9	3	10,7	1	3,6
	D	Çalışkanlık	13	46,4	12	42,9	2	7,1	1	3,6
	D	Dürüstlük	19	67,9	4	14,3	5	17,9	-	-
	D	Emaneti korumak	18	64,3	5	17,9	4	14,3	1	3,6
	D	Güvenirlilik	15	53,6	11	39,3	2	7,1	-	-
	D,S	Hakseverlik	14	50,0	9	32,1	4	14,3	1	3,6
	D	Merhamet	13	46,4	13	46,4	2	7,1	-	-
	D	Sözünde durmak	13	46,4	12	42,9	3	10,7	-	-
	D	Vefa	14	50,0	9	32,1	5	17,9	-	-
	D	Cömertlik	15	53,6	9	32,1	4	14,3	-	-
	D,S	Doğruluk	15	53,6	11	39,3	2	7,1	-	-
	D,S,H	Hoşgörü	17	60,7	9	32,1	2	7,1	-	-
	D	İyi niyet	18	64,3	8	28,6	2	7,1	-	-
	D	Kadirşinaslık	17	60,7	9	32,1	2	7,1	-	-
	D,S,H	Kanaat	13	46,4	9	32,1	6	21,4	-	-
	D,S,H	Sorumluluk	14	50,0	11	39,3	3	10,7	-	-
İnsanlar Arası İlişki	D,S	Aile kurumuna ve birliğine önem verme	18	64,3	6	21,4	4	14,3	-	-
	D	Bağışlama	14	50,0	9	32,1	5	17,9	-	-
	D,S,H	Dayanışma	16	57,1	9	32,1	2	7,1	1	3,6
	D	Dostluk	18	64,3	8	28,6	2	7,1	-	-
	D	Fedakârlık	14	50,0	8	28,6	3	10,7	3	10,7
	D	Misafirperverlik	19	67,9	7	25,0	2	7,1	-	-
	D	Mürüvvet	10	35,7	11	39,3	7	25,0	-	-
	D	Nezaket	14	50,0	10	35,7	3	10,7	1	3,6
	D	Paylaşımçı olmak	18	64,3	7	25,0	2	7,1	1	3,6
	D	Samimiyet	13	46,4	13	46,4	2	7,1	-	-
	D	Saygı	16	57,1	10	35,7	2	7,1	-	-
	D,S	Sevgi	17	60,7	10	35,7	1	3,6	-	-
	D,S,H	Yardım severlik	16	57,1	8	28,6	4	14,3	-	-

Yaşam Biçimi	D,S	Bilimsellik	19	67,9	7	25,0	2	7,1	-	-
	D	Görgülü olmak	13	46,4	10	35,7	5	17,9	-	-
	D	Ölçülülük	15	53,6	9	32,1	3	10,7	1	3,6
	D	Sadelik	14	50,0	9	32,1	5	17,9	-	-
	D	Sağlıklı olmaya önem verme	11	39,3	12	42,9	3	10,7	2	7,1
	D	Tutumluluk	11	39,3	9	32,1	8	28,6	-	-
Özerklik	D	Adalet	19	67,9	4	14,3	3	10,7	2	7,1
	D,S	Demokrasi bilinci	19	67,9	3	10,7	5	17,9	1	3,6
	D,S	Bağımsızlık	14	50,0	9	32,1	5	17,9	-	-
	D,S	Barış	20	71,4	6	21,4	2	7,1	-	-
	D	Cesaret	11	39,3	13	46,4	4	14,3	-	-
	D	Sabır	14	50,0	9	32,1	4	14,3	1	3,6
Vatan-Millet	D,S	Türk bayrağına ve İstiklal Marşı'na saygı	20	71,4	7	25,0	1	3,6	-	-
	D	Gazilik	12	42,9	9	32,1	2	7,1	5	17,9
	D	Millet sevgisi	17	60,7	7	25,0	4	14,3	-	-
	D	Şehitlik	14	50,0	7	25,0	4	14,3	3	10,7
	D,S,H	Tarihsel mirasa duyarlılık	14	50,0	8	28,6	5	17,9	1	3,6
	D	Türk büyüklerine saygı	14	50,0	9	32,1	3	10,7	2	7,1
D,S	Vatanseverlik	17	60,7	6	21,4	5	17,9	-	-	
Din-i Yaşam	D	Hayâ	14	50,0	13	46,4	1	3,6	-	-
	D	İbadet yerlerine saygı	15	53,6	8	28,6	4	14,3	1	3,6
	D	İffet	18	64,3	10	35,7	-	-	-	-
	D	Namuslu olmak	17	60,7	8	28,6	3	10,7	-	-
	D	Şükür	11	39,3	6	21,4	9	32,1	2	7,1
	D,S	Temizlik	17	60,7	8	28,6	2	7,1	1	3,6
Çevre-Doğa	D,S	Doğa sevgisi	15	53,6	9	32,1	3	10,7	1	3,6
	D,S	Doğal çevreye duyarlılık	14	50,0	10	35,7	3	10,7	1	3,6
	D	Duyarlılık	12	42,9	12	42,9	4	14,3	-	-
	D,S,H	Estetik	10	35,7	12	42,9	3	10,7	3	10,7
	D	Hakikat sevgisi	14	50,0	11	39,3	3	10,7	-	-

D: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, S: Sosyal Bilgiler, H: Halk Kültürü

*.İlköğretim Din Kültürü Ahlâk Bilgisi Programındaki değerler

Programdaki değerlerin Alevîlik- Bektaşîlik değerleri ile ne derecede ilişkili bir değer olduğuna ilişkin öğretmen görüşleri Tablo 1’de görülmektedir. Buna göre;

1. Programdaki değerlerin Alevîlik-Bektaşîlik” Çok (tam) ilişkili” bulunma düzeyine ait bulguları şunlardır.

a. İki değer %70 ve üzerinde bir oranda “Çok (tam) ilişkili” olarak belirtilmiştir. Bu değerler, “*Barış ile Türk bayrağına ve İstiklal Marşı’na saygı*”dır.

b. On dokuz değer %60 ile %70 arasında bir oranda “Çok (tam) ilişkili” olarak belirtilmiştir. Bu değerler, “*Adalet, Demokrasi bilinci, Dürüstlük, Aile kurumuna ve birliğine önem verme, Alçak gönüllülük, Bilimsellik, Dostluk, Emaneti korumak, Hoşgörü, İffet, İyi niyet, Kadirşinaslık, Millet sevgisi, Misafirperverlik, Namuslu olmak, Paylaşımçı olmak, Sevgi, Temizlik, Vatanseverlik*”dır.

c. Yirmi beş değer %50 ile %60 arasında “Çok (Tam) ilişkili” olarak belirtilmiştir. Bu değerler, “*Bağımsızlık, Bağışlama, Cömertlik, Dayanışma, Doğa sevgisi, Doğal çevreye duyarlılık, Doğruluk, Fedakârlık, Güvenirlik, Hakseverlik, Hakikat sevgisi, Hayâ, İbadet yerlerine saygı, Millî birlik şuuru, Nezaket, Ölçülülük, Sabır, Sadelik, Saygı, Sorumluluk, Şehitlik, Tarihsel mirasa duyarlılık, Türk büyüklerine saygı, Vefa, Yardım severlik*”tir.

d. Sekiz değer %40 ile %50 arasında “Çok (tam) ilişkili” olarak belirtilmiştir. Bu değerler, “*Çalışkanlık, Duyarlılık, Görgülü olmak, Kanaat, Merhamet, Merhamet, Samimiyet, Sözünde durmak*”dır.

e. Altı değer %40’ın altında “Çok (tam) ilişkili” olarak belirtilmiştir. Bu değerler, “*Cesaret, Estetik, Mürüvvet, Şükür, Sağlıklı olmaya önem verme, Tutumluluk*”tur.

2. Programdaki değerlerin Alevîlik- Bektaşîlik değerleri ile kısmen ilişkili olduğu görüşünde olanların oranının en yüksek oranda %20 ile %50 arasında değişkenlik gösterdiği değerler şunlardır: *Barış, Türk bayrağına ve İstiklal Marşı’na Saygı, Dürüstlük, Aile Kurumuna ve Birliğine Önem Verme, Bilimsellik, Dostluk, Hoşgörü, İffet, İyi Niyet, Kadirşinaslık, Millet Sevgisi, Misafirperverlik, Namuslu Olmak, Paylaşımçı Olmak, Sevgi, Temizlik, Vatanseverlik, Bağımsızlık, Bağışlama, Cömertlik, Dayanışma, Doğa Sevgisi, Doğal Çevreye Duyarlılık, Doğruluk, Fedakârlık, Güvenirlik, Hakseverlik, Hakikat Sevgisi, Hayâ, İbadet Yerlerine Saygı, Millî Birlik Şuuru, Nezaket, Ölçülülük, Sabır, Sadelik, Saygı, Sorumluluk, Şehitlik, Tarihsel Mirasa Duyarlılık, Türk Büyüklerine*

Saygı, Vefa, Çalışkanlık, Duyarlılık, Görgülü Olmak, Kanaat, Merhamet, Samimiyet, Sözünde Durmak, Cesaret, Estetik, Mürüvvet, Şükür, Sağlıklı Olmaya Önem Verme, Tutumluluk, Yardım Severlik. Geri kalanlar ise %20'nin altında bir oranda kısmen ilişkili olarak görülmektedir.

3. Programdaki değerlerin Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile çok az ilişkili olduğu görüşünde olanların oranının en yüksek oranda %10 ile %20 arasında değişkenlik gösterdiği değerler şunlardır. *Adalet, Dürüstlük, Aile Kurumuna ve Birliğine Önem Verme, Alçak Gönüllülük, Emaneti Korumak, Millet Sevgisi, Namuslu Olmak, Vatanseverlik, Bağımsızlık, Bağışlama, Cömertlik, Doğa Sevgisi, Doğal Çevreye Duyarlılık, Fedakârlık, Hakseverlik, Hakikat Sevgisi, İbadet Yerlerine Saygı, Millî Birlik Şuuru, Nezaket, Ölçülülük, Sabır, Sadelik, Saygı, Sorumluluk, Şehitlik, Tarihsel Mirasa Duyarlılık, Türk Büyüklerine Saygı, Vefa, Duyarlılık, Görgülü Olmak, Kanaat, Sözünde Durmak, Cesaret, Estetik, Mürüvvet, Şükür, Sağlıklı Olmaya Önem Verme, Tutumluluk.* Geri kalanlar ise %10'un altında bir oranda kısmen ilişkili olarak görülmektedir.

4. Programdaki değerlerin Alevîlik- Bektaşîlik değerleri ile hiçbir ilişkisi olmadığı görüşünde olanların oranının en yüksek oranda %10 ile %20 arasında değişkenlik gösterdiği değerler şunlardır: *Şehitlik, Estetik, Fedakârlık, Gazilik.* Geri kalanlar ise % 10'un altında bir oranda kısmen ilişkili olarak görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Halk kültürü programı içeriği genel olarak yemek, düğün, vb. halk bilim teması üzerine yapılandırılmış bir özellik taşımaktadır. Bu ders programı geleneksel kültür içerisinde süregelen ve genelde kırsal alanda ve dar bir bölgede var olan kültürel unsurlar üzerine temellendirilmiş bir görünüm taşımaktadır. Hâlbuki ülke nüfusunun önemli bir oranı kent merkezlerinde ve özellikle büyük şehir özelliğindeki kentlerde yoğunlaşmıştır. Halk kültürü programı bu yönüyle taşra kültürünü ve taşra okullarını hedeflemiş gibi görünmektedir. Program, Türk toplumunu oluşturan kültürel katmanlar ve bunların taşıdığı kültürel, folklorik, yaşam biçimleri, inanç özellikleri, dini değerleri ve bunların ortaya çıkardığı kültürel değerler bağlamında belirgin sınırlılıklar taşımaktadır.

Araştırmanın nicel verileri DKAB programında açık-resmî öğretim hedefleri olarak tespit edilmiş olan değerlerin ancak ikisinin en yüksek oranda(%71,4) ve diğerlerinin ise daha alt oranlarda Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile tam ilişkili olduğunun belirtilmiş olması manidardır. Aynı şekilde elli beş değer ifadesinin %20 ile %50 oranlarında kısmen, kırk maddenin %10 ile %20 oranlarında çok az ilişkili görülmesi ve yüksek oranlarda olmasa dahi dört maddenin%10

ile %20 oranlarında hiçbir ilişkisinin olmadığı görüşleri, hem bu değerler hem de İslam ve Alevî-Bektaşî değerleri bakımından ayrıca üzerinde durulabilecek bulgulardır.

DKAB programındaki değerlere ilişkin öğretmen görüşlerinin bazı değerler bakımından Alevîlik-Bektaşîlik değerleri ile ilişkisinin düşük bulunmuş olması, üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Program, mezhepler üstü ve İslam'ın kök değerleri üzerine kurulmuş olması, hiçbir mezhebi ön plana almayan bir yaklaşımla hazırlanmış olduğu iddiası bu sonuçlar açısından anlamlıdır. Zira DKAB programının “mezhepler üstü” bir yaklaşımla hazırlanmış olması aynı dinin değerlerine olan bakışı farklılaştırmaması gerekirdi. Bu bağlamda ilgili değerlerin bireylere tanıtılması konusunda yetersizlikler olduğu söylenebilir. Ayrıca, Alevî-Bektaşî değerleri ile ilgili olarak “din” konusunda var olan anlayış farklılıkları da bu değerlere ilişkin görüş farklılığını ortaya çıkarmış olabilir. Kimi görüşlere göre de DKAB dersleri içeriği itibarıyla Alevî-Bektaşî Değerlerini yansıtmamaktadır. Eğri'ye göre, Alevîlik, günümüzde en çok konuşulan, hakkında en çok fikir ileri sürülen konulardan biri haline gelmiştir. Bazı araştırmacı ve yazarlar Alevîler için, konu ve muhtevaları itibarı ile mevcut DKAB ders kitaplarından tamamen ayrı ders kitaplarının hazırlanması gerektiği görüşünü savunurken, bazılarının zorunlu DKAB derslerinin bütünü ile kaldırılması gerektiğini ifade etmektedirler. Aynı şekilde Alevîlik bazılarınca bir “tarikat” olarak algılanırken, bazılarınca da İslam'ın dışında bir “din” olarak algılayanlara kadar pek çok görüş ve öneri mevcuttur (Eğri, 2002, 165-166). Altınok'a (1998, 323) göre, Alevî olmayanlar asırlardır yanlış anlaşılan peşin bir hükmün etkisinde kalınarak Alevîlik ve Alevî inancına sahip insanlarımızın yakından tanınmaması gibi yanlış bir anlayışın içindedirler. Bu konuda Türkiye'nin aydınları başta olmak üzere imamlar ve dedelere büyük sorumluluklar düşmektedir.

İlköğretim DKAB programı genel olarak mezhepler üstü bir anlayışla oluşturulmuştur. Ancak bu anlayışa ilişkin olarak toplumun değişik katmanlarından önemli eleştiriler yapılmaktadır. Türk toplumu gerek Avrupa Birliğine üyelik sürecinin gerekse demokratikleşme sürecinin bir gereği olarak, “farksızlık-teklik” konusundaki katı yaklaşımına kısmen de olsa daha müsamahakâr bir yaklaşım sergilemeye başlamıştır. Bu anlayış bir şekilde toplum içerisinde var olan “saklı kültürlerin ve değerlerin” gelişmesine katkı sağlayabilir. Bir değer varlığını, canlılığını muhafaza etmek suretiyle devam ettirebilir. Özakpınar'ın (1997: 56) ifadesi ile “inanç ateşi” ile canlı kalabilir. İnanç, toplumun fertleri için hem ruhî enerji kaynağı olur, hem de fiillerin istikametini ve niteliklerini

belirler. Fertleri belirsizlik ortamına sürüklenmekten alıkoyan inanç, tutarsız hareketleri engellemek suretiyle, kurallar sunar. Kurallar, kurumsal çerçeveyi belirler. Her din, kutsalla bağlantısı olan ve insana hem fert hem de toplum seviyesinde sembollerle ifade edilme özelliği bulunan birer anlam haritası niteliğindedir. Bazı değerler kutsalın içindedir ya da ondan mülhemdir. Ama kutsalın bizatihi kendisi değildir. İstismar edilen değere, kutsiyet yüklenebilmektedir (Tatar, 2008).

Değerler, insan yetiştirme sürecinin örgün ve yaygın eğitim uygulamalarının açık ve örtük programları yoluyla bireylere kazandırılır. Toplumsal yapı içerisinde yeni kültürel değerlerin oluşturulması, bu kültürel değerlerin bireylere kazandırılması ve bazı değerlerin ortadan kaldırılmasında eğitime büyük görev düşmektedir. Küreselleşen dünyada gittikçe yaygınlaşan iletişim teknolojisinin eriştiği düzeyle birlikte, teknolojiye hükmeden baskın kültür kendi değerlerini de bu etkileşim sürecinde kullanmaktadır. Bir toplumun var olan kültürünün muhafazası açısından iletişim çağının oluşturduğu bu hızlı deформasyon sürecine sistemler, eğitim yoluyla direnç göstermelidirler. Aynı şekilde toplumun kendi kültürünün hem o toplumun iç bünyesinde yerleşmesinde hem de diğer dış kültürel değerlerle etkileşim, mücadele ve yaygınlaştırılmasında bu teknolojik gerçek, etkin olarak kullanılabilir. Ülkemiz açısından, bu konuda yapılabilecek önemli işlerden biri de toplumu oluşturan temel toplumsal değerlerin öğretim programlarının geliştirilmesinde belirleyici unsurlardan olması gerçeğidir. Bir milletin geçmişten günümüze taşıdığı değerlerin yaşaması bakımından dinî ve kültürel değerlerin eğitimi nesillerin temel ihtiyaçları olarak kabul edilmelidir. Aynı şekilde bireylere insan olmanın, canlı bir varlık olmanın ve varlıklar âleminin, insanlık kültürünün bir üyesi olarak kazandırılması gereken evrensel değerler, eğitimin olmazsa olmazları olmalıdır. Bunun için insanların dinî kültürlenme ihtiyacı Türk toplumunu oluşturan tüm değerlere aynı duyarlılıkla yaklaşmayı gerektirmektedir. Bir değer diğerine baskınlığını söz konusu kılan değerler eğitiminde, başat değer diğerini yok olmaya zorlaması kaçınılmazdır. Örnekleri ancak sömürgelerde görülen böylesi bir uygulamada toplum ve insanların zoraki kültürlenme, değerler asimilasyonunu doğuracaktır. Kucuradi'ye (2007) göre, değerler ve insan hakları eğitimi doğrudan ya da dolaylı olarak bütün eğitim kademelerinde önerilebilir. Maddî güçlerle manevî değerler arasında denge kurma, insanlığın önündeki en önemli problem, hatta sahiplenilmesi, hayatıyetle düşünülmesi gereken en önemli görevdir (Yücel, 1956,7).

Sonuçta okullarda uygulanması için geliştirilen resmî programların, gerçekte okullarda tümüyle aynen uygulanmadığı bilinmektedir. Resmî program ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın, programın öğrencilere kazandırılırken yönetici, öğretmen ve öğrenciler ile toplumdaki görüş ve değerlere göre şekillendiği bir gerçektir (Yüksel, 2004, 11).

Değerler eğitimi konusunda, öğretmenlerin çoğu değerleri toplumun devamını sağlayan elementler ve davranışlar olarak tanımlamaktadırlar. Onlara göre, değerler çocukların vatanseverlik, çalışkanlık, aile sorumluluğu, hoşgörü, nezaket, sevgi, yardım severlik, bağımsızlık, sağlığı koruma ve bilimsel çalışmalarını yönetmeyi öğretebilir (Yıldırım, 2009). Bireyin ahlakî gelişimde ailenin çok önemli yeri bulunmakla birlikte, okul çağında bireyin zamanının büyük bir bölümünün geçtiği okullar da çok önemli bir konuma sahiptir. Okulların işlevleri arasında öğrencileri toplumsallaştırmak için ahlakî değer ve yargıları öğrencilere kazandırmakta bulunmaktadır. Öğrenciler değerlerin ancak çok azını resmî programla öğrenirler. Aslında bu değerlerin büyük bir çoğunluğunu örtük programla öğrenmektedirler. Ahlakî değerlerin “ahlakî bilgisi” gibi bağımsız bir dersle ya da bazı dersler içerisinde verilmesiyle öğrencilerin bu değerleri kabullenmesi pek mümkün değildir. Burada örtük programın işlevi daha fazladır. Resmî programda toplum için ideal ahlakî değerler (dürüstlük, yardımseverlik, sorumluluk sahibi olma vb.) yer almasına rağmen bazı okullarda bu değerler olumsuz hale dönüşebilmektedir (Yüksel, 2004, 100). Aynı konuda öğretmenler değerler eğitiminde problemleri, aile, çevre ve medya boyutlarında ele almakta ve bunların değerler eğitiminde yeterince rehberlik yapamadığını belirtmektedirler (Yıldırım, 2009). Bu konuda aile, çevre ve medyaya önemli görevler düşmektedir. Bu anlamda Tablo 1’ de verilen bazı değerlerin DKAB ders içeriği ile sınırlandırılması ve dinî temalarla ilişkilendirilerek verilecek olması değerler eğitimi bakımından bu değerlerin anlamlandırılmasını negatif etkileyebilir. Bunun için doğrudan dinî içerikli olmayan bu temaların program içerisinde uygun bir şekilde dağıtılarak verilmesi ya da örtük-saklı program anlayışında verilmesi de değerlerin öğretimi bakımından farklı bir yaklaşım olarak uygulanabilir.

Power ve Kohlberg (1986)’e göre, gerçek hayatta egemen olan toplumun olumsuz ahlakî değer ve kuralları öğrencileri etkilemektedir. Bu olumsuzluğu gidermek için her şeyden önce okul ve sınıfın örtük programında *adil olma, sorumluluk sahibi olma* vb. değerleri öğrencilere kazandıracak düzenleme ve yapıların oluşturulması gerekmektedir. Sonuçta, öğrenciler ahlakî değerleri sadece kitap ve materyallerden öğrenemezler. Yine okullarımızda “din kültürü

ve ahlâk bilgisi” dersleri ile hangi ahlakî değerlerin ne kadar değerli olduğu yetkililer tarafından belirlenerek bunların öğrencilere aktarılmasıyla öğrencilerin o değerleri kazanması da pek mümkün değildir. Öğrenciler büyük ölçüde okul ve sınıfta örtük programla oluşturulan ahlakî çevre ve atmosferle öğrenirler. Öğrencilere toplumun ahlakî değer ve kurallarını öğretmek için okulun resmî programlarına ahlâk bilgisi dersini eklemek yeterli değildir. Bu dersler ahlakî değer ve kuralları teorik olarak öğretmek açısından yararlı olabilir. Ancak bu öğrenilenlerin kalıcı ve uygulanabilir olabilmesi için okul ve sınıfların örtük programlarının tespiti gerekmektedir. Eğer ahlâk bilgisi dersinde anlatılanlar ile örtük program arasında farklılıklar varsa ahlâk bilgisi dersi büyük ölçüde amacına ulaşamayacaktır (Yüksel, 2004, 103).

İlköğretim çağı özellikle 1-5. sınıflar, öğrencilerin kişilik gelişimlerinin tamamlandığı bir dönemi ifade etmektedir. Bu açıdan bireyin kişiliğinin tamamlanma sürecinde toplumsal ve evrensel boyutlu temel değerlerin bu dönemde bireyde yerleşik hale gelmesinde okul temelli yaşantılar önemli katkı sağlayabilir. Okul programları açık ya da örtük anlayışlarda olmak üzere değerler öğretimine önem vermelidir. Bu konuda başta program geliştirme sürecinde daha sonrada programların uygulanması sürecinde okul ve okul dışı madde-insan kaynakları bu konuya duyarlı yaklaşımlarla işe koşulmalıdır. Bu anlamda, programların açık hedefleri yanında, ders kaynakları, okul bina ve etkinlikleri, öğretmen, yönetici davranışları, okul ve okul dışı sosyal kültürel etkinlikler, değerlerin doğru ve gerçek örneklerinin yaşandığı toplumsal olaylar ve çeşitli kültürel etkinliklere yer verilmesi değer eğitiminde kalıcılığa katkı sağlayacak uygulamalardır. Bu anlamda insan yetiştirme sürecindeki tüm kişi ve kurumlara önemli görevler düşmektedir.

Din ve ahlâk temelli değer eğitimi konusunda toplumda var olan temel değerlere bütüncül bir çerçevede bakılırken, bu değerlerin öğretiminde alt kültürel değerlere de yer vermek her değerın öğretim sürecinde kendini bulmasına ve doğru tanımlanmasına yol açabileceği gibi bireylerin bu değerleri kontrolsüz yollardan edinimini de engelleyebilir. Bu anlamda Alevîlik inancını oluşturan “Dört kapı kırk makam” da belirtilen değerlerin de resmi ya da örtük eğitim programları içerisinde yeni nesillere kazandırılmasına önem verilmelidir. Bu bakımdan Eğri (2002, 195)’nin din öğretimine ilişkin mezhepler üstü yaklaşımı ve Üzüm (1997, 138) de belirtilen ders kitaplarında Alevî inancına yer verilmesinin hem Alevî hem de Alevî olmayanların bir birlerini daha iyi anlamalarına katkı sağlayacağı görüşü, aslında tüm programların genel yaklaşımı olabilir. Bu sayede insanların din ve ahlâk temelli de olmak üzere, pek çok

konuda gözlenen bilgisizlik, yanlış öğrenme ya da öğretmeden kaynaklanan yanlış değerlerle nitelenmeleri önlenebilir. Bu anlayış, hem toplumsal açıdan hem de evrensel açıdan yanlış anlama ve tanımların önüne geçebilecektir.

Ayrıca programa “kaynakları verimli kullanma, gelişmeye açıklık, toplumsal kurallara uymaya duyarlık; ırk, dil, din ve kültürel farklılıkları kabullenme, toplumu oluşturan diğer alt kültürlerle karşı hoş görülü olma, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık, dürüstlük, vb.” değerlerin eklenmesi uygun olur. Bununla birlikte eğitim programlarının hedeflerinin belirlenmesi sürecinde toplumu oluşturan kültürel unsurların gerçekçi algılanmasına katkı sağlayacak kavram, olgu ve değerlere yer verilmesi toplumun var olan bu özelliklerinin nesillere kazandırılmasına katkı sağlayacaktır.

Konunun başka araştırmacılar, başka yöntemlerle ve farklı boyut ve yöntemlerle araştırılması değerler eğitimi konusuna farklı bulgular katabilir.

KAYNAKLAR

- ALTINOK, Baki Yaşa (1998). Alevilik, Hacibektaş Veli, Bektaşilik. Oba Kitabevi, Ankara.
- AYTAÇ, Pakize (2008). “Alevî-Bektaşî Felsefesinde Yer Alan Ana Metaforlar Üzerine Bir Değerlendirme” Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi Yaz, S. 46, s.131
- BALİBAR, Etienne ve WALLERSTEİN, İmmanuel (2007). Irk, Ulus, Sınıf (4.basım) (Çev. Nazlı Ökten). İstanbul: Metis Yayınları.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan. (1977). Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik. İstanbul.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, ÇAKMAK, Ebru K., AKGÜN, Ö. Erkan, KARADENİZ, Şirin,
- DEMİREL, Funda (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 2.Basım, Pegem A
- ÇETİN, Ayşe Y. (2008). “Ahmed Yesevi, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli’de İnsan Anlayışı” Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi. Güz, S. 47.
- DEMİREL, Özcan. (1999).Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem-A
- DİLMAÇ, Bülent ve EKŞİ, Halil (2007). “Değerler Eğitiminde Temel Tartışmalar ve Temel Yaklaşımlar”. İlk Öğretmen Eğitimci Dergisi. 14, 21–29.
- DOĞAN, Nuri (1993). İlk ve Orta Dereceli Okul Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876–1918). Ankara: Bağlam Yayınları.

- DOĞANAY, Ahmet. (2006). "Değerler Eğitimi". Öztürk. C. (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (ss. 255–286). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- EĞRİ, Osman (2002). "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri ve Alevîlik". Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi. Yaz, S. 22, s.165–200.
- ERCAN (EVİN), İlke (2001). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarında Ulusal ve Evrensel Değerler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.
- ERDEM, Ali Rıza (2007). An Important Factor of Culture of Education Faculties: Values (A case Study of the Education Faculty of PALI). Eurasian Journal of Educational Research, 26, 95-108.
- ERTÜRK, Selahattin. (1972). Eğitimde Program Geliştirme. Ankara:Yelkentepe Yay. :4
- EVİN, İlke ve KAFADAR, Osman.(2004). "İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi", Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. Yaz, 2(3), 293–302.
- FİCHTER, Joseph (1994). Sosyoloji Nedir? (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara. Attila Kitabevi.
- FRANKEL, Jack, R., WALLEN, Norman, E. (1996). How to Design and Evaluate Research in Education. McGraw Hill, Inc.
- GÜZEL, Abdurrahman. (1995) "Ahmet Yasevi'nin Fakrnamesi ile Hacı Bektaş Veli'nin Malakat'ında Dört Kapı Kırk Makamın Mukayesesi" Hacı Bektaş Veli Dergisi, S.2.s.7-12.
- HACI BEKTAŞ VELÎ. (1986). Makâlât. (Haz. Esat COŞAN). Ankara.
- HALSTEAD, M. (1996) Values and Values Education in Schools. In M. Halstead ve M.Taylor(Eds.) Values in Education in Values. (pp. 3-14). London: Falmer.
- HAYES, B., HAGEDORN, W. (2000). A Case for Character education. Journal of Humanistic Counselling, Education & Development, 2,3. Retrieved Wednesday, April 04, 2007 from the Academic Search Premier Database.
- HESAPÇIĞLU, Muhsin. (2007). Öğretim İlke ve Yöntemleri: Eğitim Programları ve Öğretim. İstanbul: Nobel Yay.
- İNAL, Kemal (1998). Türkiye'de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler "27 Mayıs ve 12 Eylül Askerî Müdahale Dönemlerine İlişkin Bir İnceleme",Yayımlanmamış Doktora Tezi Ankara: Ankara Üniversitesi.

- İsimsiz (2004) Sorularla Alevilik Bektaşılık. Hacı Bektaş Belediyesi Yayınları Nu.: 1
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem ve KUŞDİL, Muharrem Ersin (2000). “Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri”, Türk Psikoloji Dergisi, 15, 56–76.
- KAPTAN, Saim. (1998). Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri (11.Baskı). Ankara
- KARATAY, Halit (2007). “Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Yaz, 5(3), 463–475
- KENAN, Seyfi (2009). “Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi”. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Kış, 9 (1), 259-295.
- KENJETAY, Dosay (2008). “Türk Felsefe Tarihinde Yesevi Düşüncesinin Yeri”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi. Bahar, S. 45, s.135
- KIZILTAN, Güven Savaş (1986). Kişinin Silinen Yüzü-Çağımızda Yabancılaşma Sorunu. İstanbul. Metis Yayınları.
- KUÇURADİ, İoanna. (2007). İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları. Ankara. Türk Felsefe Kurumu Yayınları.
- KURTULAN, Işıl (2007). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Etik Değerler Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- MEB, (2008a). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Programı(4–8.sınıflar)
- MEB, (2008b). İlköğretim Halk Kültürü Programı (6–8. sınıflar)
- MEB, (2008c). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı(4–5)
- MILSON, Anrew .J., MEHLİG, Lisa M. (2002) Elementary School Teachers' Sense of Efficiency for Character Education. The Journal of Education Research. 96, 47-53.
- National Council Social Studies (1994) Curriculum Standards for Social Studies. Publishing NCSS, Washington, DC.
- OZANKAYA, Özer (1986). Toplum Bilim. Ankara: Tekin Yayınevi.
- ÖZDEMİR, Çağatay.(2007). “Toplumsal Değişme Karsısında Aile ve Okul”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Bahar, 5(2), 185–198
- ÖZTÜRK, Cemil ve DİLEK Dursun. (2002). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- RYALS, K., FOSTER,D. (2001) Classroom Climate and Value Teaching. Education, 95, 354-359.

- SALKIND, Neil, J. (2000). Exploring research (4th ed.). Prentice-Hall, Inc.
- SILCOCK, Peter., DUNCAN, Diane. (2001). "Values ecquisition and values education: Some proposals", British Journals of Educational Studies, 49, 242-259.
- SÖNMEZ, Veysel.(1994). Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı. Ankara: Pegem yay.:12.
- SCHWARTZ, Shalom. (1994). "Are There Universal Aspects in The Structure and Content of Human Values?" Journal of Social Issues 50 (4), 19-45.
- TATAR, Taner (2008). "Kutsalın Siyasallaşması ve Alevilik" Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi. Bahar, S. 45. s.113
- TEZCAN, Mahmut. (2003). "Gizli Müfredat: Eğitim Sosyolojisi Açısından Bir Kavram Çözümlemesi.", Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Kış 1(1),53-58.
- TOPRAK, Tülay. (1993). İlkokul Ders Kitaplarının Öğretim Programlarına Uygunluğunun Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: Ankara Üniversitesi.
- TURAL, Sadık (1992). Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler. Ankara:Ecdad Yayınevi.
- ÜZÜM, İlyas (1997). Günümüz Aleviliği. İstanbul, İSAM Yay.
- WELTON, Davit A., MALLAN John T. (1999). Child and Their World: Strategies for Teaching Social Studies 6th. ed. New York: Houghton Mifflin Company
- YILDIRIM, Kasım (2009). Values Education Experiences of Turkish class Teachers: A Phenomonological approach. Eğitim araştırmaları-Eurasion journal of Educational Research,35, 165-184.
- YÜCEL, Hasan Ali (1956). İyi Vatandaş İyi İnsan. Ankara: Türk tarih kurumu Basımevi.
- YÜKSEL, Sedat (2004). Örtük Program. Eğitimde Saklı Uygulamalar. Nobel Yay. Dağ., İstanbul.

Copyright of Turkish Culture & Hacı Bektas Veli Research Quarterly is the property of Turkish Culture & Hacı Bektas Veli Research Quarterly and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.